

EL BANDOLERISME I ALTRES PROBLEMES SOCIALS A ULLDECONA DURANT L'EDAT MODERNA

Per JOAN ROIG VIDAL

El bandolerisme estigué present a la nostra comarca ja des de mitjan segle XVI.¹ L'existència de bandolers es veié afavorida per la configuració física i política de la zona: els Ports i el Montsià eren refugi segur i, si les coses anaven maldades, sempre quedava el recurs d'escapar de la jurisdicció del virrei creuant la frontera del País Valencià o d'Aragó.² Un dels exemples coneguts és la presència i la persecució dels bandolers catalans Rabassa, Barceló i Broquerer. Aquests bandolers catalans van anar a parar a Peníscola perseguits pel veguer de Tortosa i allí van rebre el suport i la protecció de diferents veïns per poder fugir.³

Tenim algunes notícies d'accions contra bandolers, una d'elles és el sucés ocorregut als Hostalets de Catalunya (actual raval de Sant Joan del Pas) el 10 de desembre de 1584, quan Agustí Guiot, Antoni de Milla, donzells, domiciliats a Ulldecona junt amb Miquel Sayfores i Antoni Valldeperes jurats, per promissió de la paeria de la vila, havien fet detenir Gaspar Aloy, Francesc Jardí, Joan Taverner, Miquel Rebull i Lluís Fairent i dos o tres més pensant que hi havia «lladres, bandolers, gent de mala vida i dones de vida errada» i, després de comprovar que eren guardes que el diputat del general amb seu a Tortosa havia enviat perquè s'esperava «un frau de molta suma que havia eixit del Regne de València», els van posar en llibertat i els van tornar els pedrenyals i les armes.⁴

¹ Ferreres Nos, J. (2002): *Temps de bandolers*. Centre d'Estudis del Maestrat, p. 15.

² Salvador-J. Rovira i Gómez (1997): *Els nobles de Tortosa (segle XVII)*. Tortosa: Consell Comarcal del Baix Ebre, p. 32.

³ Ferreres Nos, J. (2002): *Temps de bandolers*. Centre d'Estudis del Maestrat, p. 16.

⁴ AHT. Reg. 1747, fulls solts.

El 22 de juny de 1595 es va constituir un sometent, convocat per Agustí-Joan Baptista Guiot, donzell i veguer d'Ulldecona, per a la persecució de «lladres i gent de mala vida».⁵

També les misèries de la gent portava de vegades a delinquir. D'aquestes misèries, ens en parla una carta dirigida per Narcís Ballester, notari d'Ulldecona, al seu amic el rector de Vinaròs:

Ja sap vs. ms. com así en aquesta terra no tenim per minjar sino abadejo y algunas sardines escalfides que segons tenim entes estan adovades ab cals y molt be o demostren perque la sabor tenen de caldo de pells adobades ayxi q vs. ms. se servira provehirnos de unes poques de aquelles figures del mas que son tan bones que com vs. ms. sap aquelles q. portaren se acabant ayxi es necessari fer providencia confiat vs. ms. fara com a qui es rector besant les mans a vs. ms. de Vinaros.

Son major amich y desenemich

Arcis Ballester⁶

A part del bandolerisme, també hi havia hostilitats per problemes de jurisdicció entre Ulldecona i Tortosa. Això passava perquè el veguer de Tortosa es presentava a l'Hostalet de Catalunya per capturar bandolers i els jurats d'Ulldecona s'hi oposaven perquè argüïen que no tenia jurisdicció sobre la vila, ja que aquesta estava sota el domini de l'orde de l'Hospital.

Aquesta disputa de jurisdicció es fa palesa quan el 10 d'octubre de 1584 es presenta a Ulldecona Melcior Garosa, sotsveguer de la ciutat de Tortosa, amb gent armada i una ordre per fer desenterrar i emportar-se el cos del bandoler Salvador, àlies Pegunter o Serranet, que estava soterrat al fossar de la vila, a la qual cosa els jurats de la vila es van oposar amb fermesa.⁷

Aquestes disputes jurisdiccionals ja venien de lluny i es van anar perpetuant en el temps i, a final del s. XVII, encara durava. Un exemple és el que va ocórrer el 10 d'octubre de 1695, quan el veguer de Tortosa, Francesc d'Abària, es va presentar al molí del Pas amb estendards i gent armada. Assabentats els paers d'Ulldecona, li van demanar com s'atrevia a entrar al terme amb les insígnies de veguer de Tortosa, sabent que no podia exercir cap jurisdicció, a la qual cosa ell els contestà que no venia en exercici de jurisdicció, que per aquest motiu no havia portat la vara de veguer, que només havia vingut des de la Galera perquè el marquès de Castel Rodrigo, virrei de València, l'havia alertat que s'havien de cuidar els passos perquè tenia notícia d'uns bandits que volien entrar al Principat.⁸

⁵ AHT. Reg. 3424, f. 40v.

⁶ AHT. Reg. 1762, full solt any 1614.

⁷ AHT. 1747, f. 22.

⁸ AHT. Reg. 2172, f. 46.

A part del bandolerisme, també hi trobem bandositats, prova d'això és l'ordre de cerca i captura feta al 1613 per Miquel d'Homedes, procurador general de Lluís de Montcada comanador de la vila, contra Miquel Torres, veí també d'Ulldecona, el qual «mogut y incitat per lo sperit del maligne acordament tira ab instrument de pedrenyal una escopetada a Francesc Cirerola de dita vila olim sotsveguer y per coses de dit ofici de sotsveguer», si el capturen a Catalunya es pagaran cinquanta lliures de moneda barcelonesa i, si el capturen al Regne de València, en donaran vint-i-cinc.⁹

Aquestes bandositats van acabar ben malament, ja que Miquel d'Homedes va morir durant els aldarulls que van haver a Ulldecona el dia de la Mare de Déu d'agost de 1614.¹⁰ Lluís de Moncada va atorgar el perdó als implicats el 15 d'abril de 1619, «perdó fet per la pau y quietut a la vila a, Miquel Mulet, Miquel Sabater, Antoni Segarra, Antoni Verge, Joaquim Gil, Joan Rayner, Berthomeu Manyà y Bernat Garbí, (aquest últim ja difunt) los qual per dita causa han hagut de guardar i estar fora de ses cases des del dia que succehí lo delicte fins vuy patint molts danys y treballs y desatents...».¹¹

No només hi havia casos de bandolerisme i bandositats, també hem trobat persecucions de persones pel fet de no seguir les estrictes directrius religioses de l'Església. Aquest és el cas de l'ordre de captura d'unes persones del Ballestar. Pedro de la Torre, agutzil reial i pel poder de Luis Carrillo de Toledo Marqués de Carassena, mana la recerca i captura de: «Francesc Domènech, Antoni-Melcior Bel i Francesc Bel del lloch del Ballestar processats y condemnats a mort pel crim de heretgia».¹²

Com a model d'un procés contra uns malfactors, hem transcrit el de Joan Montagut realitzat el 1580 i escaig que Ferran Grau i jo vam trobar a l'Arxiu Diocesà de Tortosa.

Pels personatges que hi van intervenir, pensem que és un clar exemple de bandositats, dintre de la vila. Per un cantó, el comanador i els seus familiars (lacais i soldats); per l'altre, Joan Montagut, possiblement fill de Montserrat Montagut, i Pere Domènech, que podria ser parent del famós argenter també anomenat Pere Domènech, tots pertanyents a les classes socials emergents de la vila. També hi participa Bernat Valldeperes per impedir que corri la sang. El seu paper de posar-se entremig no es desdiu del paper que tindrà posteriorment com a jurat en cap, així com a fundador del monestir dels dominics, i membre destacat del Sant Ofici.

⁹ AHT. Reg. 1763, paper solt.

¹⁰ Salvador-J. Rovira i Gómez (1997): *Els nobles de Tortosa (segle XVII)*. Tortosa: Consell Comarcal del Baix Ebre, p. 34.

¹¹ AHT. Reg. 1764, f. 45.

¹² AHT. Reg. 1762, f. 116v. any 1615.

El tros de la transcripció només correspon a Montagut, encara que fou empresonat juntament amb Pere Domènech el 19 de novembre de 1576 pel batlle del comanador Joan Cochi.

Procés contra Joan Montagut

Accepta lo discret m^o Pere Giner en lo dit nom les confessions fetes per lo dit Joan Montagut sobre los interrogatoris per dit Giner presentats si y en quant per lo dit Giner en dit nom fan y no de altra manera y perquè conste ab quanta caplunnia y proternia lo dit Montagut persevera en no voler serenament atorgar los delictes dels quals està enculpat edenunciat posa los següents articles ab les solites y necessaries protestacions y salvetats.

1 P^o. ponit q. estos anys passats lo Illtr. y molt [...] sr. don Dionís Coscon comanador de la vila y comanda de Ulldecona vehent q. alguns omens de dita vila de Ulldecona se eren conta ell y sos oficials rebellats comentent y perpetrant molts delictes volgué aprocessar e inquirir contra los dits malfactors per castigar aquells y es ver.

2 Ponit q. lo dit sr. comanador manà e feu q. m^o Joan Cochi natural de la ciutat de Tortosa qui a les ores era balle creat per dir sr. comanador inquirís contra los dit malfactors contra aquells qui per lo procurador fiscal de la Rts. Srca. Serien denunciats y es ver.

3 Ponit q. entre altres Joan Montagut pera vuy pres y detengut en les presons del palatio Episcopal fonch denunciat al dir m^o. Cochi balle [...] de molts delictes havia comés y perpetrat conta la reverent Srca. y oficials de aquella y es ver.

4 Namponit q. entre altres delictes lo dit Montagut sabent e no ignorant que Joan Sidrach, francés, servia de criat i familiar e feya continua residencia en casa y servey de dit s^{or}. comanador no duptà una nit ab animo deliberat y danyat de envadir al dit Joan Sidrach e pegarli de coltellades per matarlo com de fet se mostra per les coltellades e ferides mortals que pegà al dit Sidrach dexantlo per mort per emulatio e vilipendi de dit s^{or}. comanador e per agraviar aquell y es ver.

5 Per q. posa q. sols per esser dit Joan Sidrach criat de dit s^{or}. comanador sens tenia pendentres algunes lo dit Joan Montagut ab lo dit Sidrach en dita envasio entre altres coltellades li pegà una coltellada en lo cap e una estocada damunt la mamella dreita les quals e quiscuna de aquelles foren judicades aqui mateix per mortals e de fet si no fora la bona cura e bona completio de dit Joan Sidrach fora mort y es ver.

6 Ponit q. sabent lo dit Montagut que lo dit balle inquiria contra ell del seu dit delicte e altres ab quan atreviment manifesta son mal animo contral dit s^{or}. comanador y sos oficials amenaçant publicamant q. havia

de matar al dit s^{or}. comanador y a sos oficials e a tots los que trobaria de casa de dit s^{or}. comanador y es ver.

7 Ponit que per executar dit Montagut son mal intent y posar en executio les amençes fonch vist moltes vegades de nit estar amagat davall los cobertiços questan prop casa de dit s^{or}. comanador en Ulldecona armat d'espasa, pedrenyal y altres armes pera aguaitar y veure si exiria algu de casa de dit s^{or}. comanador per damnificarlo y es ver y tal es la publica veu y fama.

8 Ponit que no sols amagadament pero encara palesament deya y feya tots los opprobis e convicis que podia al dit s^{or}. comanador e sos oficials e exia de sa casa passant de dia moltes e diverses vegades per davant la casa de dit s^{or}. comanador aquadrillat ab altres facinerosos e aprocessats çols per q. sabia que en allò feya fastich a dit s^{or}. comanador y es ver.

9 Ponit q. fer lo semblant sempre que veyia per la vila de Ulldecona algun oficial criat e familiar de la casa del dir señor comanador lo dit Montagut si no tenia armes anava a çercarne e ab aquelles anava detras de dit criat oficial o familiar sercant ocasions pera podre danyar a dits aquells y executar son mal intent y es ver.

10 Ponit q. no sols lo dit Joan Montagut no a duptat de fer y perpetrar los sus dits delictes contra la persona del dit s^{or}. comanador pero encara moltes vegades y diverses vegades en publich ses alabat y a confessat haver acoltellat al dit Joan Sidrach y aver fetes les sus dites amençes y haver volgut executar aquelles e també alabarse dels approbis convicis e fastichs havia fet y feia al dit s^{or}. comanador e sos offitials y criats y familiars vanagloriantssse y alabantsse de tenir aquells amedrants y retirats y es ver.

11 Ponit q. vent lo dit s^{or}. comanador q los oficials ordinaris de dita vila de Ulldecona no volien prendre ni acaptionar al dit Joan Montagut ni als altres aprocessats y quel animo danyat que tenien de ferli tots los convices que podran venia de la molta seguretat q. tenia de no ser capturats fa recaba que un comissari real per promisió de la real audiencia criminal vingués a la vila de Ulldecona pera assistir y afavorir a dit s^{or}. comanador y a sos oficials com de fet vingué dit comissari a dita vila de Ulldecona juntament ab lo mag^{ch}. mr. Joan Sabater, doctor en drets de la Ciutat de Barcelona lo qual fonch també cridat per dit s^{or}. comanador per que lo dit mo. Cochi balle mes aconselladament proseguís y es ver.

12 Ponit q. lo dit mo. Cochi balle y procurador gnat de dita encomanda ab assistencia de dit comissari real e ab consell del dit mr. Joan Sabater procehia contra lo dit Joan Montagut y altres es ver.

13 Ponit que vent lo dit Joan Montagut les diligencies que dit s^{or}. comanador feya pera castigar a el y alguns altres de la seua factio se absentà

de la vila de Ulldecona y no anava per dita vila tant palesament com solia si no ab gran reçal y es ver.

14 Ponit que estant lo dit Joan Montagut en aquell reçal lo dia dissapte vespra del diumenge de rams del any 1576, trobantsse lo dit en companyia de altres en una eretat em lo terme de Ulldecona com qui va a Traiguera davall de unes moreres tractant y confabulant dels processos que feya dit mo. Joan Cochi feu lo dit Joan Montagut tarctes y consert juntament ab los que allí estaven apensadament y delliberadament de matar al dit s^{or}. comanador y al dit comissari real y mr. Joan Sabater y a mo. Joan Cochi y a tots el demes familiars y officials de dit s^{or}. comanador y es ver.

15 Namponit que lo dit Joan Montagut i altres que alli estaven percehint llarga delliberatio concertaren q lo endemà q seria diumenge de rams se posarien tots en selada y aguait y quant exiria lo dit s^{or}. comanador pera anar o venir de missa y los dit officials q. sabien que anaven a missa al espital fora los murs de dita vila que isquessen yls mattassen a tots o als que porien matar y aso es ver publich y notori.

16 Ponit que vingut que fonch lo diumenge de rams encara que alguns ques trobaren en dita conjuratio factio o consert prenent millor acort no volgueren trobarse en dit consert en però lo dit Joan Montagut en companyia de dos altres com a més obturat y atrevit no duptà de posarse en assalt y aguait conforme estava consertat armat ab pedrenyal y altres armes molt a punt y es ver.

17 Ponit q estant dit dia de diumenge de rams lo dit Montagut y altres en aguait los dits officials del dit s^{or}. comanador foren acusat de dita conjuratio per lo fr.mo Bernat Valldeperes de Ulldecona lo qual feu y procura que los dits officials de dit s^{or}. comanador mudessen de cami a la que venien de missa e volgue dit mo. Valldeperes anar ab ells pensant que li tindrien mes respecte a ell q. ha altra persona los de dita conjuratio y es ver.

18 Ponit q lo dit Montagut y altres que estaven en lo assalt restaren desebuts en haver dits officials mudat de camí per industria de dit mo. Bernat Valldeperes y ab tot Luis Mondragon alcait y official de dit s^{or}. comanador no sabent dita conjuratio tornava a casa de dir s^{or}. comanador per lo camí ordinari per ont anaven y venien a missa los dit officials de dit s^{or}. comanador lo dit Montagut vist que ja no havia pogut executar son mal ni tenir ab los altres que ja eren estats avisats amemete ab furia ab un pedrenyal en la ma contra dit Lluís Mondragon cridant teniulo teniulo ab animo de matarlo com av dels officials de dit s^{or}. comanador y verdaderament lo matara si dit Mondragon nos posara en salvo.

19 Ponit que publicament se sap e aqui matex dita conjuratio y pera vuy es publica y notiria y es ver.

20 Ponit q. lo Illtr^e. don Dionís Coscon en lo any 1576 y molts anys ans y après era y es comanador de dita comanda y vila de Ulldecona y per tal tengut y reputat y tal es la publica veu y fama y es ver.

21 Ponit q. lo dit mo. Joan Cochi los dits des de disapte y diumenge de rams y molts dies ans y après hera y fonch balle y procurador general [...] per lo dir s^{or}. comanador e també dits dies ans y après lo dit Lluís Mondragon fonch y era alcayt de dit s^{or}. comanador y per tals los dit Cochi y Mondragon heren tenguts aguts y reputats y tal es la publica veu y fama y es ver.

22 Ponit que al temps y quant lo dit Joan Montagut ferí lo dit Joan Sidrach lo dit Joan Sidrach era criat y pan y aguado del sit señor comanador y tal per tots tengut y reputat y es ver.

23 Ponit q dit Joan Montagut ans de dit delictes y après y sempre es estat ome voluntari façinoros e inquietador y publich concubinari de tal manera que tot son viure sempre es estat inquietar als que be an volgut viure y esta es la comuna reputatio veu y fama publica en la vila de Ulldecona y allà haont lo conexen y es ver.

24 Ponit q. de ordinari lo dir Joan Montagut es anat armat se armes prohibides de pedrenyal y ab occasio de aquell a escandalizat a moltes persones perseverant sempre en mal viure y tal es la comuna reputatio y tal es la publica veu y fama.

25 Ponit q. lo dit Joan Montagut sempre va hacompanyat de omens façinorosos y de mala vida y sempre es estat dels principals avalotadors y breguers de dita vila de Ulldecona y après q. dit Joan Montagut esta pres clarament se a conegut y a mostrat lo quant inqueita y rebolta dita vila tenia per la quietut y paçifficatio se a mostrat après de la presa de dit Montagut y tal es la publica veu y fama y es ver.

26 Ponit q. omnia et singular a sunt vera [...] medio juramento et dicto Giner dicto nomine petens illos admitti et proiuderi qo. dictus Montagut responde at dictos articulis per verbo es ver y no es ver medio juramento / offitio et & et delicti et & produeix ut exe la conffessio fam als. feta per dit Montagut en lo proces contra aquel fet per lo s^{or}. comanador

[...] Cervera

Die XII mensis desembris anno nativitate domine MDLXXX [...]

1413 cum beato paulo.

Preceps lo desirio per m^o pere giner en lo die nom
les confessions fetes per lo die Juan montequit
sobre los pecados que comen per die giner present
tals si y en quant per lo die giner endit
nom fan y no d'altres maneres si per que
vont de ab quantes castumorias y proceus
lo die montequit per seua en no voler fer
ment atorgar los delictes del quals esta en
ulpat edemotant fora los sequentes articulos
ab les soltes y necessaries protestacions y saluo
rats.

P^o ponit q' edat anys passats lo Jll^e y mole sy
s^o dardomi coson comanador dela vila y comanda
de ulldecona vident q' molts alguns omenes de
dita vila de ulldecona se heren contra ell y
los officials rebellats comitens y fessent
molts delictes volgue apressar e mquar
contra los dres malfactors per castigar agells
y veser

Ponit q' lo die s^o comanador mara esue q' m^o Jua
rocha natural dela ciutat de montora qui ales
ors era balle creat per die s^o comanador m